

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО»
Кафедра «Музичне мистецтво естради»**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з навчальної роботи

Сергеенко О.М.
31 серпня 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ОСНОВИ ІМПРОВІЗАЦІЇ»

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність	025 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна програма	«Музичне мистецтво естради»
Статус дисципліни	Вибіркова

Київ – 2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «**Основи імпровізації**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **02 «Культура і мистецтво»**, спеціальності **025 «Музичне мистецтво»**, освітньо-професійної програми «Музичне мистецтво естради», «Звукорежисура»

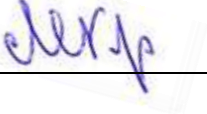
Розробники:

Полянський В.А., професор, Заслужений діяч мистецтв України

Полянський Тимур В'ячеславович, доцент заслужений діяч мистецтв України,

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри «Музичне мистецтво естради»

протокол № 1 від « 30 » серпня 2022 р.

Завідувач кафедри **Краснитський М.М.**

1. Опис навчальної дисципліни для ступеня освіти «Бакалавр»

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3		
Загальна кількість годин – 90	Рік підготовки: 4	Рік підготовки: 4
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання – 2	VIII	VIII
	Індивідуальні:	
	32	8
	Практичні (семінарські):	
Вид підсумкового контролю: фронтальне опитування, виконання індивідуальних завдань, розв'язання практичних ситуацій.	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: Диференційований залік	Самостійна робота:	
	58	82

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Пояснювальна записка

У розвитку сучасного музичного мистецтва поряд з академічною та народною музикою значне місце займає естрадна, джазова, електронна музика, які по справжньому розвинулись тільки за останні два десятиліття. Провідні колективи, оркестри продовжують кращі традиції цієї музики на національній основі, розкриваючи нові грані цього жанру.

Але виконавська майстерність переважної більшості сучасних професіональних естрадних колективів не завжди знаходиться на належному рівні, а це, в свою чергу, не може не позначитися і на вихованні естетичних смаків нашої молоді. Саме зараз приділяється серйозна увага підготовці кваліфікованих музикантів, особливо розвитку їх творчих здібностей. А одним з дійових засобів, що активно стимулюють такий розвиток, є вивчення імпровізації на музичному інструменті.

Мета курсу – надати студентам теоретичні знання та практичні навички в оволодінні інструментом, розвинути їх творчі та виконавчі здібності щодо засвоєння прийомів імпровізації.

Завдання курсу:

- оволодіти навичками вільного відчуття і технічного засвоєння клавіатури інструмента з використанням його колористичних можливостей;
- набути навиків транспонування твору в будь-яку тональність;
- виробити навички інтонаційного і ладового слуху;
- розвинути творчу фантазію;
- оволодіти понятійним апаратом музичної імпровізації;
- ознайомити студентів з логікою опрацювання матеріалу, а також з музичним мисленням окремих видатних імпровізаторів;
- навчити студентів практичних навичок імпровізації;
- дати систематичний звіт знань щодо практичної імпровізації.

При вивченні курсу «Основи імпровізації» слід акцентувати увагу на індивідуальних особливостях кожного студента.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни «Основи імпровізації» сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Компетенції	Шифр
Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	ЗК 2
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	ЗК 3
Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ЗК 8

Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	ЗК 9
Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.	ЗК 11
Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.	ЗК 13
Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	ЗК 15
Здатність усвідомлювати художньо-естетичну природу музичного мистецтва.	СК 3
Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.	СК 4
Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.	СК 6
Здатність володіти науково-аналітичним апаратом та використовувати професійні знання у практичній діяльності.	СК 7
Здатність оперувати професійною термінологією.	СК 11
Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності.	СК 13
Здатність здійснювати редакторську / менеджерську/ лекторську/ аранжувальну / звукорежисерську діяльність у сфері музичного мистецтва.	СК 15

3. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Курс «Основи імпровізації» – один з найважливіших у ряді таких дисциплін, як:

ОК 8 «Сольфеджіо»,

ОК 9 «Теорія музики»,

ОК 10 «Гармонія»,

ОК 11 «Аналіз музичних творів».

ОК 14 (ОК 15 для звукорежисури) «Клас ансамблю (за видами)»,

ОК 22 (ОК 19 для звукорежисури) «Аранжування»,

ОК 23 (ОК 22 для звукорежисури) «Спеціальний клас (за видами)»

4. Очікувані результати навчання

Відповідно до освітньої програм «Музичне мистецтво естради», «Звукорежисура» вивчення навчальної дисципліни «Основи імпровізації» забезпечує досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Аналізувати музичні твори з виокремленням їх належності до певної доби, стилю, жанру, особливостей драматургії, форми та художнього змісту.	ПРН 4
Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.	ПРН 5

Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій.	ПРН 8
Демонструвати володіння теоретичними та практичними основами інструментування, аранжування музики та композиції, вміння здійснювати переклад музичних творів для різних колективів (оркестру, ансамблю, хору).	ПРН 9
Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.	ПРН 12
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції.	ПРН 14

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Основи імпровізації»

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Аналізувати музичні твори з виокремленням їх належності до певної доби, стилю, жанру, особливостей драматургії, форми та художнього змісту.	ПРН 4
Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.	ПРН 5
Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій.	ПРН 8
Демонструвати володіння теоретичними та практичними основами інструментування, аранжування музики та композиції, вміння здійснювати переклад музичних творів для різних колективів (оркестру, ансамблю, хору).	ПРН 9
Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.	ПРН 12
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції.	ПРН 14

5. Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання.

5.1 Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

Поточний контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу під час проведення лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять тощо.

Модульний (проміжний) контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу блоків змістових модулів, винесених на цей контрольний захід.

Підсумковий (семестровий) контроль – це період підведення підсумків навчальної роботи студентів протягом семестру.

Кожний блок змістових модулів має бути обов'язково оцінений. Студент повинен позитивно скласти модульний (проміжний) контроль.

Контроль самостійної роботи – дозволяє виявити вміння студентів орієнтуватися в інформаційних потоках, працювати з науковими джерелами, підбирати та узагальнювати матеріали, необхідні для вирішення визначеного кола завдань.

5.2 Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми контролю знань студентів: усні опитування (питання колоквіуму); презентація результатів навчання;

Поточний контроль.

Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами – для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквіум, підсумковий контроль за змістовими модулями.

- контроль на аудиторних заняттях
- усного опитування
- виступів студентів при обговоренні теоретичних та виконавських завдань

Модульний контроль – є складовою поточного контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання. Проведення модульного контролю знань є обов'язковим контролем якості засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу модуля – проводиться з метою систематизації знань. Кожний такий модуль включає бали за поточну роботу на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, контрольного прослуховування.

Модульний контроль має на меті оцінити рівень цілісного бачення студентом проблематики завершеної частини навчальної дисципліни, сконцентрованої в навчальному модулі та вміння орієнтуватися в теоретичних і практичних питаннях, які визначають зміст даної частини курсу.

Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля, як правило, у формі;

- фронтального опитування,

- виконання індивідуальних завдань,
- розв'язання практичних ситуацій.
- демонстрування знань з навчальних дисциплін циклу професійної підготовки.

Перелік завдань модульного контролю, критерії їх оцінювання, порядок і час проведення (перескладання/відпрацювання) даного виду контролю визначаються кафедрою, включаються до робочої програми навчальної дисципліни й доводяться до відома студентів на початку семестру. Графік проведення модульного контролю протягом перших двох тижнів семестру за підписом завідувача кафедрою

Форма підсумкового семестрового контролю: це підсумкове оцінювання навчальних досягнень студента за семестр, що здійснюється у формі заліку або екзамену.

На підсумковий семестровий контроль виносяться питання та/або практичні завдання, що передбачають перевірку рівня володіння студентами програмного матеріалу дисципліни в цілому та сформованості відповідних знань, умінь, навичок і набутих компетенцій як результатів опанування навчального курсу.

- **Диференційований залік** – студент вважається допущеним до семестрового диференційованого заліку, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом, та отримав позитивні оцінки за кожний змістовний модуль. Теоретичний контроль знань під час проведення диференційованого заліку може проводитись у вигляді співбесіди за завданнями теоретичного матеріалу певного періоду навчання та/або усного вибіркового опитування з питань тем самостійної роботи.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- презентації результатів виконаних завдань музично педагогічного спрямування (анотацій до музичних творів); колоквиуми;
- підготовлені студентом індивідуальні аналітично-дослідницькі роботи;
- концертні виступи перед студентською, учнівською аудиторіями,
- участь у профорієнтаційних та культурно-просвітницьких заходах кафедри;
- виступи на конкурсах, студентських олімпіадах, фестивалях інструментальної та вокальної музики.

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС –А, В, С, D, E, FX, F).

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

МОДУЛЬ 1														
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	СР	МК	всього
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	30	100

Оцінювання завдання змістового модуля

Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	студент має надійну, ґрунтовну підготовку, демонструє розвинуте індивідуальне музичне мислення. Володіє програмним матеріалом у повному обсязі на високому виконавському рівні. Уміє використовувати набуті знання та вміння, грамотно виконує розбір та музично-теоретичний аналіз твору, демонструє повноту знань музичної термінології. Виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності. Володіє виконавською волею, витримкою, артистизмом, самостійністю у вирішенні художніх завдань інтерпретації; вільно володіє професійним мовленням.
4	студент демонструє повне засвоєння програмного матеріалу, але допускає несуттєві неточності у тексті та при виконанні твору. Має розвинутий виконавський апарат. В процесі виконання програми демонструє володіння формою музичного твору та різними видами техніки гри. Повно характеризує, аналізує структуру та художньо-образний зміст, але має стандартне мислення, йому бракує власних висновків, асоціацій, узагальнень. Виявляє особисту творчу ініціативу, але в його мисленні не вистачає послідовності.
3	студент здатний опанувати музичні твори згідно з програмними вимогами в повному обсязі, але не завжди уміє самостійно зробити аналіз-інтерпретацію музичного твору, порівняння, висновок щодо виконаної музики. Має в цілому сформований виконавський апарат, але виконавське мислення розвинене слабо. Володіє різними елементами виразності музичної фактури. Має задовільні знання музичної термінології. Володіє уміннями та навичками, які дають змогу виконувати музичні твори, виявляючи в них основні образні характеристики.
2	студент не здатний опанувати музичні твори згідно з програмними вимогами в повному обсязі, або фрагментарно володіє незначними частками музичних творів, які вивчаються. Має низький сформований рівень сприйняття; виявляє недостатньо сформовані уміння та навички при виконанні програми, допускає значну кількість помилок. Демонструє слабо сформоване художньо-образне мислення, елементарні навички та уміння у практичній діяльності. Засвоїв незначну частину музичної термінології, його словниковий запас не дозволяє викласти думку на елементарному рівні

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Семестровий диференційований залік

Шкала оцінювання

Національна 5 – ти бальна шкала	бали модульного контролю	Сума балів (R)	Шкала ECTS
---------------------------------	--------------------------	----------------	------------

	знань		
5 (відмінно) Студент повністю оволодів теоретичним і практичним матеріалом дисципліни. Робить власні висновки, аналізує вивчений матеріал, самостійно оцінює явища, факти, виявляючи при цьому особисту позицію. Використовує додаткову літературу, періодику.	26-30	90-100	A
4 (добре) Студент володіє вивченим матеріалом на достатньому рівні. Аналізує матеріал, наводить власні приклади, але не завжди впевнено і точно. Самостійно готує практичні завдання, але має потребу в консультації викладача..	21-25	82-89	B
	17-20	74-81	C
3 (задовільно) Студент засвоїв менше половини навчального матеріалу, але виявляє знання і розуміння основних питань теми і здатен поверхово аналізувати вивчений матеріал та відтворювати практичні завдання з помилками. Плується в термінології.	12-16	64-73	D
	7-11	60-63	E
2 (незадовільно) Студент не засвоїв навчальний матеріал. Не усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності.	4-6	35-59	FX
	0-3	0-34	F

Оцінювання завдання самостійної роботи.

Контроль самостійної роботи. Зміст самостійної роботи над конкретною навчальною дисципліною визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Завдання цього виду контролю спрямовані на:

- розвиток пізнавальних здібностей та творчої ініціативи студентів;
- виховання самостійності, відповідальності та організованості;
- формування самостійного мислення, здібностей до саморозвитку, самоудосконалення та самореалізації;
- опанування студентами елементів методики наукових досліджень.

Оцінювання завдань самостійної роботи

Завдання, запропоновані студентам для самостійної роботи оцінюються за повнотою викладу і професійним підходом до розкриття теми і виставляються як додаткові бали в межах від 1 до 10 балів у залежності від складності того чи іншого завдання

Бали за національною шкалою	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	9-10	Оцінюється робота студента, який в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко опрацьовує теоретичний матеріал вільно володіє термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок,

		здійснює аналіз та робить висновки. В повному об'ємі оволодів завданням змістового модуля.
4	6-8	Оцінюється робота студента, який достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, опрацьовує теоретичний матеріал, вволодіє термінологією, але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки. В повному об'ємі оволодів завданням змістового модуля.
3	3-5	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2	0-2	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово, без аргументації та обґрунтування викладає окремі питання, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.

Відвідування є важливим компонентом курсу з огляду на складність дисципліни, студент не вповні володіє всім обсягом потрібної його контекстної інформації. Для здобувачів вищої освіти денної форми відвідування занять є обов'язковим. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в заходах академії, академічна мобільність, які необхідно підтверджувати документами. Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту.

За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням з керівником курсу.

За умови дистанційного навчання важлива присутність студента під час онлайн-зустрічей у Google-Meet та регулярне виконання завдань у Google-classroom.

Запізнення на фахові заняття є не припустимими. У випадку наявності довідки від лікаря призначається відпрацювання занять в інший час за індивідуальною програмою.

Переоцінка завдань можлива протягом тижня після отримання оцінки на основі заяви на ім'я завідувача кафедри у письмовій формі. Після отримання заяви, завідувач кафедри протягом тижня створить комісію з переоцінки, яка після проведення аналізу роботи студента повідомить його про своє рішення.

Перескладання роботи студентів можлива протягом тижня після отримання оцінки на основі заяви у письмовій формі.

6. ЗМІСТ І СТРУКТУРА КУРСУ

Тема 1. Імпровізація в аспекті історичного розвитку Теоретична частина

Імпровізація (лат. Improvisus – непередбачений, раптовий) як особливий вид художньої творчості.

Роль імпровізації у народній пісенності та інструментальній творчості. Культурно-історичні передумови виникнення музичної імпровізації.

XI – XVII ст. – зародження імпровізації в європейській професійній музиці. Форми нотації, визначення необхідності імпровізування для кожного виконавця.

XVII ст. – застосування імпровізації в системі генерал-баса в поліфонічній музиці (вільна імпровізація фуг, прелюдій тощо). Імпровізація у вигляді прикрашання інструментальних п'єс, вокальних партій.

XVIII – поч. XIX ст. – імпровізація в колоратурних партіях італійської опери. Правила і прийоми імпровізації в мистецтві орнаментики.

XIX ст. – виконавська імпровізація як точне відтворення авторського тексту, закріпленого в нотному записі. Імпровізація як спеціальний номер програми у виконанні віртуозів.

XX ст. – імпровізація як головний елемент джазового мистецтва. Позначення та скорочення імпровізації. Види імпровізації: ритмічна, на задану тему, вільна; особливості кожного з цих видів, їх тривалість та принцип створення. Сольна імпровізація (чикагський стиль), вільна (фрі джаз), колективна (новоорлеанський джаз), аранжування і сольна імпровізація на фоні риффу (свінг).

Нові школи імпровізаційного джазу. Імпровізаційне начало у творчості сучасних композиторів. Жанри творів, пов'язаних з імпровізацією: фантазія, експромт, прелюдія, імпровізація (Верецагін Я. Імпровізація; Ревуцький Л. Прелюдія; Ківа О. Фантазія; Шамо І. Варіації-фантазія тощо).

Індивідуальне заняття

Мета: ознайомлення студентів із музичним твором у комп'ютерному форматі.

Завдання

1. Прослуховування музичного твору Джона Колтрейна “Гігантські кроки” (Gigant Steps).

2. Обговорення прослуханого твору та виявлення сюжетної лінії.

3. Добір (на слух) основної теми названого музичного твору від заданої ноти.

Запитання для самоперевірки

1. Яка роль імпровізації в народнопісенній та інструментальній творчості?

2. Яке значення імпровізації у колоратурних партіях італійської опери?

3. Використання імпровізації як спеціального номеру програми.

4. Які є види імпровізації у джазовій музиці?

Завдання для самостійної роботи

1. Знайти та опрацювати 1-2 творів з фортепіано, де присутні елементи імпровізації.

Тема 2. Композиція, тема, гармонія в імпровізації. Структура імпровізаційної мелодії

Теоретична частина

Композиція (лат. Compositio – складання, створення) як теорія створення та побудови музичних творів.

Структура стандартної композиції: вступ – тема – соло (імпровізація) – тема – кода (завершення).

Вступ (intro) – обсяг: 4, 8 або 12 тактів (у блюзі).

Тема (theme) – поєднання мелодії з гармонією (літерні акорди). Квадратна побудова теми (chorus).

Різновиди соло: створене заздалегідь, імпровізоване (створене під час виконання музики). Квадрат соло-імпровізації як копії форми теми.

Див. Додаток 1, прикл. 1 Форма тем естрадно-джазової імпровізації: ААВА; АВАВ; АВАС; ААВВ тощо.

Функції правої та лівої рук: ліва – створення гармонічної основи, виділення чіткого ритмічного малюнка; права – гра послідовностей з акордів, ведення мелодичної лінії.

Система запису літерних акордів:

- вибір рядка нотного тексту з літерними акордами; - виписування одного квадрата гармонії (ААВ¹В²).

Див. Додаток 1, прикл. 2,3 Скорочення запису гармонії за допомогою знаків повторення – репризи і вольти.

Мелодична лінія як основа музичного твору. Прийоми викладення мелодії. Елементи мелодики в імпровізації: періоди, фрази, мотиви.

Мотив (scale) і його варіанти як найменша мелодична побудова, носій образної виразності. Відокремлення мотивів паузами.

Поділ мотивів зупинками на відносно подовженому звуці.

Поєднання мотивів у безперервну мелодичну лінію-фразу, наступне їх виокремлення за повторюваністю або подібністю ритмічного малюнка.

Стійкі орієнтовані мотиви-побудови типу 1212, 1231, 1235 тощо. Мотиви із затриманням. Основні фактори створення мотивів: контур, ритмічний хід, центральні звуки.

Види мелодичного руху: горизонтальні, висхідний, низхідний, хвилеподібний (на невеликому відрізку лінії; на довгій ділянці).

Кульмінація в мелодії імпровізації. Основа мелодичної лінії імпровізації – секундові й терцові побудови протилежних напрямів.

Мелодичний стрибок і хід зворотного напрямку. Побудови мелодії виключно із стрибків.

Особливості мейнстримівської мелодії: інтервали малої септими (7) та тритона (♭5).

Мелодичний хід в імпровізації – стрибок із заповненням. Заповнення великого стрибка в мелодії мотивами з арпеджіо.

Газоподібна мелодія, що складається з гармонічних гам і альтерованих ладів.

Специфіка звучання мелодії, побудованої на блюзовій гамі. Мелодія, що містить арпеджіо (від тризвуків до семизвуччя). Мотиви, засновані на мажорній 9-ці (maj 7/9) або мінорі 11

Застосування в мелодії імпровізації ввідних тонів і допоміжних звуків.

Використання подвійних ввідних тонів.

Види мелодії імпровізацій джазової музики: на задану тему, ритмічна, вільна. Їх особливості і принципи створення.

Основа мелодики оригінальних американських пісень (восьмитактові мелодії з двох або чотирьох мотивів). Подвоєння тактів в мелодиці. Мелодика поліфонічних імпровізацій новоорлеанського джазу, їх особливість.

Схематична структура тем класичного джазу: a1a2a3a1=8 тактів (“Carelles Love”); А, Авар.=16 тактів (“At The Jazz Band Ball”); класичний блюз: ААВ, ААвар.В, АВС=12 тактів.

Евергріни композиторів Берліна, Керна, Гершвіна, Портера, Кармайкла, Еллінгтона та ін. Пристосованість гармонічної схеми до імпровізації. Парафрази евергринів.

Власні теми імпровізацій стилю “боп”. Характерні риси: мелодійна розкутість, гармонічне і ритмічне відчуття.

Комбінації мелодичних зворотів. Рух партії басу. Організація супроводу при викладі імпровізаційного соло. Вільна імпровізація з літерно-цифровим позначенням акордів.

Індивідуальне заняття

Мета: оволодіння основами композиції. Набуття навичок створення мелодії з висхідним мелодичним рухом

Завдання

1. У прослуханому фрагменті твору Д.Гершвіна “Обіймаю тебе” визначити композицію: вступ, тему, соло (імпровізацію), тему, коду.
2. Добір знайомих мелодій з простим акомпанементом.
3. Використання при гармонізації мелодії основних ступенів ладу (I-IV-V) і добір басового голосу із застосуванням цих ступенів.
4. Перевірка домашнього завдання.
5. Грати складніші варіанти вправна інструменті від заданої ноти, постійно змінюючи задану ноту.
6. Добрати другий голос до мелодії у протилежному напрямі руху з паралельними терціями (терцеве двоголосся).
7. Добір мелодії за ритмічними схемами.

Запитання для самоперевірки

1. Яка структура стандартної музичної композиції?
2. Назвіть характерні риси імпровізаційного соло.
3. Поясніть літерну систему запису акордів.
4. Які прийоми викладення мелодії в імпровізації?
5. Які є види мелодичного руху?
6. Які є комбінації мелодичних зворотів?

Завдання для самостійної роботи

1. Створити і записати нескладну мелодію, гармонізувати її простими акордами.
2. Знайти і виписати у нотний зошит мелодії імпровізації з різним видом мелодичного руху.

Тема 3. Активні засоби мелодичного розвитку

Теоретична частина

Способи розвитку мелодичної лінії в імпровізаціях. Повторення як найпростіший спосіб такого розвитку.

Варіювання як змінене повторення матеріалу.

Секвенція – повторення мотиву чи фрази на іншій висоті.

Секвенція на відстані – секвентне повторення, визначене іншими елементами, що не брали участі у секвенції.

Використання контрастуючих мотивів як активний засіб розвитку. Ритмічні контрасти-протиставлення крупних тривалостей в одній частині мелодичної лінії – дрібнішим в іншій частині.

Протискладання синкопованого руху на одному відрізку мелодичної лінії рівному руху на іншій.

Структурні контрасти як засіб розвитку мелодичної лінії.

Підсумовування – зіставлення двох або кількох мотивів з наступним більшим мотивом, що дорівнює їх сумі.

Дроблення – зіставлення мотиву з наступним коротшим мотивом, іноді тотожним з ним в сумі.

Регістрові контрасти – повторення побудови на октаву вище або нижче. Контраст мотивів одного напрямку руху. Контраст мотивів, що починаються з різних долей такту.

Контраст повільного і стрибкоподібного руху. Фактурні контрасти (одноголосся, інтервали, акорди).

Мотивна робота, її роль у розвитку мелодичної лінії. Мелодична орнаментация – прикрашання початкової побудови за допомогою нових звуків.

Розтягування інтервалу – заміна інтервалів мотиву ширшими. Стиснення інтервалу – заміна інтервалів мотиву вужчими.

Обернення інтервалів – заміна інтервалів мотиву інтервалами у протилежному русі.

Збільшення чи зменшення – заміна тривалостей мотиву більшими або меншими тривалостями.

Зворотний рух (ракохід) – проведення (може бути неточним) мелодичної побудови від кінця до початку.

Проведення мелодичної побудови із зміщенням на долі такту. Нота з точкою – зміщений рифф.

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок створення імпровізації за заданими параметрами.

Завдання

1. Написати прості імпровізації відповідно до заданих параметрів.
2. Грати прості секвенції на інструменті, секвенції з підготовкою мелодичної фігурації.
3. Прослухати імпровізації з наступним аналізом, виявити засоби мелодичного розвитку.

Запитання для самоперевірки

1. Які способи розвитку мелодичної лінії в імпровізації?
2. Що таке “мотивна робота” в імпровізації? Яка її роль у розвитку мелодичної лінії?
3. Який спосіб розвитку мелодії називається “ракохід”?

Завдання для самостійної роботи

1. В обраній імпровізації визначити засіб мелодичного розвитку (варіації, секвенції, контраст мотивів тощо).

Тема 4. Підготовка до створення імпровізації

Теоретична частина

Планування побудови імпровізації, її ідеї (ладова, ритмічна, структурна та ін.), місце імпровізації в квадраті (на початку, у середині тощо). Наприклад, зміщений рифф.

Варіаційне повторення із підсумовуванням. Блюзова гама.

Простий рифф.

Проста побудова із підсумовуванням

Центральна ідея соло в імпровізації. Лад, гама як центральна ідея соло (наприклад, зменшена гама – тон-півтонова).

Приховане голосоведення (низхідні опорні лінії як головний засіб організації мелодичної лінії в межах цілого квадрата).

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок створення імпровізацій за моделлю. Завдання

1. Спланувати побудову імпровізації (головна ідея, засоби її втілення).
2. Створити імпровізацію за моделлю: картина природи. Навести приклади з класичних творів.
3. Транспонувати знайому мелодію на секунду вгору і вниз.

Запитання для самоперевірки

1. Який план побудови імпровізації?
2. Що таке “блюзова гама”? Які її особливості?
3. Що означає поняття “центральна ідея” в імпровізаціях?

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати класичну імпровізацію (за вибором) щодо структури.

Тема 5. Позначення та запис акордів. Гармонія в джазі

Теоретична частина

Гармонія як поєднання звуків у співзвуччя (інтервали, акорди). Гармонія як акорди акомпанементу до мелодії, записаної за допомогою приблизних, умовних літерних позначень – буквіци (Drop care). Поєднання буквіци із “сітками” – діаграмами гітарних акордів (поч. ХХ ст., США).

Літерні позначення акордів. Літера – мажорний акорд в основному вигляді. Літера з # чи ь – тризвуки, побудовані від чорно-білих ступенів. Літери з іншою великою літерою, відокремлені одна від одної косою рисою, вказують на те, що бас не є тонікою акорду.

Інші акорди, позначені за допомогою великої літери із суфіксом (suffies) –

набором маленьких літер (m, maj, dim...), цифр або інших символів (+, -, /, #, ь). Наприклад, мінорний тризвук: A_m (A_{min}), B_m (b^b_m).

Сектакорд та його позначення (мажор – б; мінор – m б). Сектакорд в імпровізаційній мелодії джазу.

Позначення септакордів у мейнстримівській мелодії у вигляді арпеджіо або його частин, іноді з надбудовами.

Джазова цифровка як позначення акордів, іноді у вигляді арпеджіо. Головні акорди мажору (II-V-I) – SDT, їх роль у побудові гармонії класичного типу.

Типові гармонічні звороти у джазі: II-V-I; I-VI-II-V; II-V.

Запис старовинного церковного дорійського ладу в джазовому цифруванні. Джазовий комбінований мінор. Розуміння VII і III ступенів як акордів мажору.

Нонакорд як двооктавний акорд, його використання у джазі.

Акорд #11 – це ь5 через октаву. Використання арпеджіо у великих акордах.

Стандартні послідовності акордів: унісонні, півтонові, цілотнові, терцеві, кварто-квінтові, тритонові.

Квінтове коло акордів. Способи поєднання мелодії з гармонією. Фактурні моменти викладення гармонії: підголоски в нижньому і середньому голосах, імітації – в середньому голосі, мелодія – у басу або в середньому голосі. Поєднання мелодії з гармонією на основі відкритої позиції з ведучою терцією і септимою.

Індивідуальне заняття

Мета: оволодіння вмінням визначати акорди завдяки літерному позначенню.

Завдання

1. Виконати вправи з гармонізацією верхнього та нижнього тетракордів, використовуючи всі обернення головних тризвуків ладу.

2. Імпровізувати за схемою з літерними позначеннями акордів.

3. Застосувати засоби контрасту для середніх частин: зміну ладу,

тональності, розміру, гармонії тощо.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке літерне позначення акордів в імпровізації? 2. Яке позначення акордів у мейнстримівській мелодії? 3. Які особливості джазової гармонії?

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити акорди у вибраній імпровізації, пояснити їх літерне позначення.

Тема 6. Заміна акордів в імпровізації

Теоретична частина

“Суворі” і “вільні” імпровізації, їх характеристика стосовно гармонізації.

Заміна акордів: унісонна (одного септакорду на інший, побудованого на

тому ж ступені). Секундова заміна. Терцева заміна.

Кварто-квінтова заміна. Тритонові заміна.

Техніка терцевої та тритонові заміни.

Практика використання малого мажорного септакорду і септакорду другої домінанти. Оновлення послідовностей акордів кварто-квінтового співвідношення шляхом тритонові заміни.

Заміна акордів в соло, в імпровізованому акомпанементі, в аранжованих композиціях. Варіанти заміни Т-акорду. Поєднання заміни акордів із замінами звукорядів, споріднених цим співзвуччям.

Допоміжні акорди (Substitute chords), їх вживання для досягнення сучасного звучання:

1. Замість акорду на першому ступені застосовується допоміжний мінорний септакорд на третьому ступені;
2. IV_m часто замінюється VII_7 .
3. V_7 можна замінити II_7 . Терція і септима незмінні. Введення допоміжних акордів в каденції.

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок заміни акордів в імпровізації.

Завдання

1. Створити і зіграти імпровізації з використанням всіх акордів та з їх заміною.
2. Грати альтеровані акорди, поєднувати їх.
3. Проаналізувати період імпровізації. визначити види усіх акордів.

Запитання для самоперевірки

1. Які є види заміни акордів в імпровізації?
2. Які варіанти заміни акордів в соло або імпровізованому акомпанементі?

Завдання для самостійної роботи

1. В "Опалому листі" Жозефа Косми здійснити кварто-квінтову заміну в темі

Тема 7. Ритмічне оформлення гармонії акомпанементу

Теоретична частина

Гармонічний ритм як зміна акордів, їх пульсація. Вираження ритму гармонії у чвертних, половинних і цілих тривалостях.

Однотактові та двотактові ритми гармонії. Синтез акордів тривалістю 4, 5 і 6 тактів із співзвуччями меншої тривалості (наприклад, початок простої блюзової гармонії бугі-вугі, рок-н-ролла: $I_7 - I_7 - I_7 - I_7 - I_7 - I_7 - I_7 - IV_7$ тощо. Різноманітність гармонії у Великих стандартах.

Гармонія синтезованого акорду, його заміна.

Метрична пульсація як основа джазової музики. Невідповідність фіксованого нотного запису виконуваний музиці. Умовність запису восьмих і пунктирного ритму. Неузгодженість акцентів в імпровізаційній лінії, в гармонічному супроводі. Тріолі з різними акцентами в гармонічному супроводі. Тріолі з різними акцентами в комбінації з іншими тривалостями. Артикуляція і фразування, їх роль у створенні відчуття ритмічної імпульсивності (свінг). Мелодичні фігурації з опорою на характерні

ладові інтонації на джазову акордику. Фігурування хроматичних акордів чужорідною діатонікою.

Індивідуальне заняття

Мета: оволодіння способами гармонізації мелодії. Завдання

1. Гармонізувати мелодію з використанням другого ступеня з оберненням і акордів подвійної домінанти.
2. Читати з аркуша гармонічні схеми у джазі.
3. Виконати вправи на гармонізацію мелодії з використанням обернень домінантсептакорду.
4. Прослухати твір з імпровізацією на остинатний рисунок акомпанементу.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке “гармонічний ритм”?
2. Яка роль артикуляції і фразування у створенні ритмічної імпульсивності?

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати літературу з теми.

Тема 8. Запис звукорядів, їх інверсія

Теоретична частина

18 звукорядів різних гам і ладів як основа мелодичного “горизонтального” мислення. Натуральні гами-лади: іонійський, дорійський, фригійський, лідійський, міксолідійський, еолійський, локрійський. Гармонічний і мелодичний мажор і мінор. Хроматична гама. Гама: зменшена (тон-півтонова), цілотонова (збільшена), блюзова, дорійська пентатоніка. Різні варіанти нотації ладів.

Використання звукорядів у мелодії в основному вигляді.

Інверсія звукорядів: поєднання відрізків гам у комбіновані звукоряди. Поєднання мотивів із звукорядами, з мотивами, що мають арпеджіо. Назви перестановок звукорядів.

Надбудови чотиризвуччя до 5-8 звуків, що регулюються арпеджіо. Основи вертикального мислення імпровізатора – 5 арпеджіо, що відповідають п’яти основним акордам.

“Багатоповерхові” мелодії-вертикалі для m_7 і ma_7 -акордів в результаті додавання з обернень арпеджіо шісток.

Заміни звукорядів.

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок створення імпровізації з використанням домінантсептакорду та його обернень.

Завдання

1. Створити імпровізації з використанням арпеджованих звукорядів.
2. Виявити основні імпровізації ритму в джазовій музиці. Тріолі.
3. Знайти елементи поліфонії в імпровізації. Імпровізації у формі фуґи.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке “інверсія звукорядів”? Як її застосовують в імпровізації?
2. Які назви перестановок звукорядів?

Завдання для самостійної роботи

1. Знайдіть в імпровізаційному квадраті заміну звукорядів і поясніть її.

Тема 9. Метод Джона Мехигена

Теоретична частина

Метод визначення звукорядів, споріднених з будь-яким акордом Джона Мехигена (50 рр. ХХ ст. – John Mehegan). Сутність методу – відображення принципу обігравання акордів, що склалися у джазовій практиці. Поєднання септакордів, побудованих на ступенях натурального мажору, з натуральними (церковними) ладами.

Індивідуальне заняття

Мета: засвоєння засобів створення імпровізації з використанням септакордів у поєднанні з натуральними ладами.

Завдання

1. Зіграти імпровізації з використанням септакордів, поєднаних з натуральними ладами.
2. Використати для імпровізації “моделі” з емоційною або мовною інтонацією. Проаналізувати характер мелодії у відповідних класичних і романтичних п’єсах. Речитативи.
3. Зіграти модуляції на фортепіано (у паралельні тональності).

Запитання для самоперевірки

1. В чому полягає сутність метода Джона Мехигена?
2. Як поєднуються акорди, побудовані на ступенях натурального мажору?

Завдання для самостійної роботи

1. Створити соло-імпровізацію з септакордами, побудованими на ступенях натурального мажору, та з натуральними ладами.

Тема 10. Мажор та мінор у джазовій імпровізації

Теоретична частина

Традиції застосування звукорядів для створення різних акордів. Взаємозв’язки акордів і звукорядів у натуральному мажорі (при обіграванні m_7 , 7 , maj_7 , m_7b_5 використовуються:

II – m_7 – дорійський мінор; V – 7 – міксолідійський лад;

I – maj_7 чи 6 – мажор (натуральний); VII – m_7b_5 – локрійський лад.

Взаємозв’язки в дорійському мінорі. Нотування мінорної мелодії в натуральному (еолійському) мінорі. Два основних акорди (m_7 , m_6 або m_7b_5) із своїми звукорядами.

Зменшений акорд (dim або 0) на I, $bIII$, $\#IV$ ступенях мажору. Зменшена (тон-півтонова) гама для створення зменшеного акорду. Інший варіант обігравання dim -акорду – частина $7b_9$.

Комбінації акордів різних мінорних ладів у класичному мінорі (натуральному, гармонічному, дорійському).

VII, III ступені мінору як акорди мажору. Застосування звукорядів: II – m_7b_5 – локрійський лад;

V – 7 (b_9) – гармонічний лад;

I – m_7 або m_6 – дорійський мінор.

Шість звукорядів для п'яти звукових акордів:

1. m_7 – дорійський;
2. 7 – міксолідійський;
3. maj_7 – мажор (натуральний);
4. m_{7b5} – локрійський;
5. $7(b_9)$ – гармонічний мінор;
6. dim – зменшений.

Звукоряди гармонічного мінору рідко зустрічаються повністю, найчастіше – уривками.

Уявлення про гармонічну схему будь-якої теми, що просічена звукорядами 6 ладів в одній з 12 мажорних і 12 мінорних тональностей як одна з необхідних якостей професіонального імпровізатора.

Відповідність 7/міксолідійського ладу домінантовому ладу. Домінантів акорд в натуральному мажорі на V ступені, відповідний йому звукоряд міксолідійського ряду. Звідси правило: для знаходження звукоряду міксолідійського ряду треба даний акорд уявити акордом тієї мажорної тональності, в якій він розташований на п'ятому ступені.

“Ланцюжки” акордів типу $D_7 - G_7 - C_7$.

D_7 зустрічається на V ступені гармонічного мінору. Звідси правило: для знаходження звукоряду гармонічного мінору треба даний акорд уявити акордом тієї тональності гармонічного мінору, в якій він розташований на даному ступені.

Напівзменшений акорд – m_{7b5} – зустрічається на VII ступені натурального мажору. Йому відповідає звукоряд локрійського ряду. Мажорні акорди (maj_7 або maj_6) зустрічаються в натуральному мажорі на I і IV ступенях. Акордові IV ступеня відповідає звукоряд лідійського ряду. Звідси правило: для знаходження звукоряду лідійського ладу треба даний акорд уявити акордом тієї мажорної тональності, в якій він розташований на IV ступені. Акорд $7\#_{11}$ застосовується у цілотнової гамі.

Хроматична гама як універсальна. Застосування її для будь-якого співзвуччя у висхідному або низхідному русі. Хроматична гама застосовується до різних акордів невеликими відрізками.

Мажорна і мінорна пентатоніка. 5 варіантів пентатонічної гами. 2 варіанти пентатоніки з назвою.

Мінорна пентатоніка як блюзова пентатоніка.

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок гармонізації мелодії. Завдання

1. Виконати вправи на гармонізацію мелодії з використанням обернень домінантсептакордів.
2. Створити імпровізацію з “ланцюжками” акордів $D_7 - G_7 - C_7$.
3. Зіграти модуляції в тональності домінанти.

Запитання для самоперевірки

1. Яке нотування мелодії в натуральному мінорі у джазових імпровізаціях?
2. Які є варіанти створення зменшеного акорду?

Завдання для самостійної роботи

1. Знайти в імпровізаціях джазової мелодії комбінації акордів мінорних ладів, хроматичну гаму або мажорну та мінорну пентатоніку.

Тема 11. Блюзова гама в мажорі та мінорі

Теоретична частина

Блюзова гама як універсальна. Основні елементи блюзу. Вид блюзової гами в мажорі.

Роль звуків блюзової гами – b_9 , $\#_9$, $\#_{11}$ (b_5) та інших ступенів.

Блюзова гама як мінорна пентатоніка, що збагачена тритоном ($b_5=\#4$). Нотування блюзового ладу: – b_3 , $b_5=\#4$, b_7 . Характерна особливість гармонічного розвитку блюзової теми – відхилення в п'ятому такті в субдомінантову тональність. Домінантові акорди блюзової гами, роль таких ступенів, як b_9 , $\#_9$, $\#_{11}$ (b_5). Нотування блюзової гами з блю-ноту – b_5 . Застосування блюзового ладу: у будь-якому співзвуччі, у будь-якій точці гармонічної схеми у низхідному та висхідному русі. Блюзів комплекс. Брейк як каденція або прийом в інших джазових формах.

Індивідуальне заняття

Мета: набуття навичок створення імпровізації різних видів. Завдання

1. Створення блюзової імпровізації.
2. Етюди на різні види розвитку музичного матеріалу в імпровізації: на витримані звуки, на ритмічну фігурацію, на гармонічну фігурацію.
3. Кольоровий модуль імпровізації. Просторова уява та імпровізаційний колір, музика.

Запитання для самоперевірки

1. Які основні елементи блюзу?
2. Як нотується блюзова гама в імпровізації?

Завдання для самостійної роботи

1. В обраній імпровізації знайти характерні особливості гармонічного розвитку блюзової гами – відхилення в субдомінантову тональність

Тема 12. Відхилення та модуляція в темах імпровізації

Теоретична частина

Модуляція як зміна тональності, перехід однієї тональності в іншу. Нотування головної тональності в темпі. Побічні тональності – головні акорди різних тональностей.

Відхилення та модуляція в джазових темах. Варіанти ускладнених блюзових квадратів. Засоби гармонічного збагачення (заміни, альтерації). Модулюючі секвенції, їх роль в блюзовій гармонії. Раптова модуляція. Способи її здійснення. Поступова модуляція. Дія принципу модуляції в класичній гармонії.

Індивідуальне заняття

Мета: оволодіння способами імпровізації з блюзовою гамою. Завдання

1. Продовжити мелодію з раптовими модуляціями. Зіграти на фортепіано по черзі з викладачем модулюючі періоди.

- Імітувати на фортепіано звучання клавесину і органа. Темброві імпровізації при виконанні клавірної та органної музики на фортепіано.
- Порівняти тонічні тризвуки паралельних та однойменних тональностей.

Запитання для самоперевірки

- Які є засоби гармонічного збагачення в імпровізації?
- Які є модулюючі секвенції, що найчастіше застосовуються у джазовій музиці?
- Які способи здійснення раптової модуляції?

Завдання для самостійної роботи

- Грати на фортепіано вправи на модуляцію. Виписати такти з імпровізацією, що містять відхилення та модуляцію.

7. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Всього	У тому числі				Всього	У тому числі				
		лекції	семінари	Практичні	Індивід. роб.		Самос. робота	Лекції	семінари	Практичні	Індивід.
МОДУЛЬ 1											
Змістовий модуль 1											
Тема 1 Імпровізація в аспекті історичного розвитку	4				2	2	4				4
Тема 2 Композиція, тема, гармонія в імпровізації. Структура імпровізаційної мелодії	10				4	6	10			1	9
Тема 3 Активні засоби мелодичного розвитку	6				2	4	6			1	5
Тема 4 Підготовка до створення імпровізації	10				4	6	10			1	9
Тема 5 Позначення та запис акордів. Гармонія в джазі	8				2	6	8				7
Тема 6 Заміна акордів в імпровізації	6				2	4	6			1	6
Поточний контроль знань											
Всього за змістовим модулем 1	44				16	28	44			4	40
Змістовий модуль 2											
Тема 7 Ритмічне оформлення гармонії акомпанементу	6				2	4	6			1	5
Тема 8 Запис звукорядів, їх інверсія	8				2	6	8			1	7
Тема 9 Метод Джона Мехигена	6				2	4	6				6
Тема 10 Мажор та мінор у джазовій імпровізації	6				2	4	6				5
Тема 11 Блюзова гама в мажорі та мінорі	10				4	6	10			1	10

Тема 12 Відхилення та модуляція в темах імпровізації	10				4	6	10				1	9
Модульний контроль знань. Диференційований залік												
Всього за змістовим модулем 2	46				16	30	46				4	42
Разом	90				32	58	90				8	82

7.1. Теми аудиторної роботи

Теми індивідуальних занять	Кількість годин	
	денна форма	заочна форма
Тема 1 Імпровізація в аспекті історичного розвитку	2	
Тема 2 Композиція, тема, гармонія в імпровізації. Структура імпровізаційної мелодії	4	1
Тема 3 Активні засоби мелодичного розвитку	2	1
Тема 4 Підготовка до створення імпровізації	4	1
Тема 5 Позначення та запис акордів. Гармонія в джазі	2	1
Тема 6 Заміна акордів в імпровізації	2	
Тема 7 Ритмічне оформлення гармонії акомпанементу	2	1
Тема 8 Запис звукорядів, їх інверсія	2	1
Тема 9 Метод Джона Мехигена	2	
Тема 10 Мажор та мінор у джазовій імпровізації	2	1
Тема 11 Блюзова гама в мажорі та мінорі	4	
Тема 12 Відхилення та модуляція в темах імпровізації	4	1
Всього	32	8

7.2. Теми самостійної роботи

Теми самостійної роботи	Кількість годин	
	денна форма	заочна форма
Тема 1 Імпровізація в аспекті історичного розвитку	2	4
Тема 2 Композиція, тема, гармонія в імпровізації. Структура імпровізаційної мелодії	6	9
Тема 3 Активні засоби мелодичного розвитку	4	5
Тема 4 Підготовка до створення імпровізації	6	9
Тема 5 Позначення та запис акордів. Гармонія в джазі	6	7
Тема 6 Заміна акордів в імпровізації	4	6
Тема 7 Ритмічне оформлення гармонії акомпанементу	4	5
Тема 8 Запис звукорядів, їх інверсія	6	7
Тема 9 Метод Джона Мехигена	4	6
Тема 10 Мажор та мінор у джазовій імпровізації	4	5
Тема 11 Блюзова гама в мажорі та мінорі	6	10
Тема 12 Відхилення та модуляція в темах імпровізації	6	9
Всього	58	82

8. Методичні рекомендації

Викладач, відповідно, повинен сам володіти мистецтвом імпровізації, зважати на індивідуальність студента, його творчі та виконавські здібності, рівень володіння інструментом і конкретні успіхи в імпровізації. У процесі роботи можлива затримка на окремих темах програми чи швидше їх засвоєння обдарованими студентами. Індивідуальний підхід і диференціація контрольних вимог – одне з головних завдань викладача з імпровізації. Особлива увага до розвитку творчих здібностей студентів – завдання мистецьких інститутів. Одним із засобів такого розвитку є навчання імпровізації на фортепіано. Успішне оволодіння нею можливе лише за умови регулярних і активних занять, постійної практики, інтересу і зацікавленості студента, набуття навичок слухового сприйняття і виконання музики, слухового досвіду.

Теми, що вимагають ґрунтовного засвоєння на заняттях із спеціальності, сольфеджіо, вокалу та ін. музичних предметах:

1. Продовження (завершення) мелодії голосом, пізніше – фортепіано.
2. Вивчення клавіатури, назв нот, реєстрів та їх особливостей.
3. Засвоєння руху нот “вгору”-“вниз”.
4. Визначення на слух характеру музики. 5. Тривалість нот, розмір, такт.
6. Гама. Тоніка як перший ступінь гами. Найпростіша гармонізація гами.
7. Поняття про інтервали.

Працювати над розвитком навичок імпровізації потрібно регулярно, навіть на заняттях з інших дисциплін. У процесі занять імпровізацією виявляються не лише “дар природи” чи специфічні навички, а й загальномузичні здібності, що власне й складають суть вияву особистості в музиці.

Заняття з імпровізації мають і особливий соціальний сенс: формуванню не лише музикантів-професіоналів, а й майбутніх слухачів. Для більшості випускників музика, якщо вона не стала основною спеціальністю, лишається захопленням, а практичні навички допоможуть добирати мелодію знайомої пісні, швидко “домислити” до неї акомпанемент, вільно музикувати в колі сім’ї та друзів.

Найчастіше від студента вимагається вміння продовжити початкову мелодію, запропоновану викладачем, і завершити її в тоніці заданої тональності. Разом з тим не варто відмовлятися від достатньо поширеного прийому – імпровізування мелодії з виходом за межі звичних мажорно-мінорних ладових відносин. Імпровізації можуть бути й ритмічними, пов’язаними з виконанням.

Не можна зводити заняття тільки до джазової імпровізації. Є три етапи вивчення імпровізації: початковий етап, вивчення імпровізаційна “позамузичних”, а далі – і на музичних модулях, пізніше – імпровізація в різних стилях, зокрема, – джазова імпровізація.

Важливе значення має послідовність, систематичність у навчанні. Починати навчання краще із простих вправ, з добору інтервалів і мелодій “на слух”, з постійної зміни початкової ноти, використовуючи при цьому всі звуки октави. Починати краще із секунди, а далі – з терції. Ритм – простий. Всі вправи

грати у різних тональностях, це сприятиме впевненому і швидкому оволодінню клавіатурою. З цією же метою виконуються й етюди, п'єси у багатьох тональностях. Для здібних студентів можливе засвоєння понять: період, каданс, гармонічна схема та ін. Важливо підтримувати у студентів самостійних пошук складніших акордів.

Протягом навчального семестру необхідно здійснювати поточну перевірку знань. Категорично не рекомендується форсоване вивчення матеріалу, адже від рівня його засвоєння на початку залежить успішне оволодіння мистецтвом імпровізації у подальшому.

Уявна простота і легкість не повинні бути причиною для прискореного засвоєння програми, весь процес навчання ґрунтується на поступовому ускладненні і збагаченні простих навичок, сформованих на початку навчання.

Не варто поспішати із введенням нових елементів, треба домогтися від студента впевненого засвоєння попереднього матеріалу. У той же час з обдарованими студентами можна швидше опрацьовувати теоретичний матеріал, допомагати їм засвоювати більш складніших форм.

Всі виконані домашні завдання обговорюються на занятті, уважно аналізуються, відзначаються позитивні сторони роботи, а також виявляються недоліки та їх причини.

Важливо на заняттях з імпровізації використовувати “музичні моделі”, більше приділяти уваги джазовій музиці, її особливостям.

Важливо, щоб викладач курсу “Основи імпровізації” сам володів майстерністю джазової імпровізації.

В кінці навчального року рекомендується проводити відкритий творчий концерт – концерт імпровізації. Можливі також конкурси імпровізаторів-студентів.

Вправи з імпровізації

1. Гра простих вправ на фортепіано, добір інтервалу на слух – від заданої викладачем ноти.
2. Добір на слух невеликих речень. Вправи типу: “продовжи тему”, “відповідай мені”, “зміни тему”.
3. Добір мелодії із заданим технічним малюнком.
4. Добір басового голосу “на слух”.
5. Гра мелодії у супроводі видержаної тонічної квінти (бурдон).
6. Використання елементів звуконаслідування як “програми”.
7. Емоційне “фарбування” мелодії.
8. Підтекстовка мелодій.
9. Транспонування простих мелодій, знайомих тем, окремих речень.
10. Гармонізація мелодії в різних тональностях без усвідомлення та з усвідомленням тональності.
11. Інтонія простих звуконаслідуваних інтонацій на фортепіано.
12. Зміна мелодії шляхом “трансформації” жанру залежно від ритму, характеру акомпанементу, ладу, регістрів.

13. Знайомство студентів з п'єсами, чітко вираженої програмності.
14. Гра ускладнених варіантів, вправ від заданого звуку.
15. Гра мелодій з переходом в іншу тональність.
16. Каданси.
17. Гра простих секвенцій.
18. Імпровізація в простих формах.
19. Імпровізація за моделлю: картина природи, дощ, сніг тощо.
20. Імпровізація на фортепіано з використання складних ритмів. Знайомство із джазовими ритмами.
21. Вправи на мелодизацію баса.
22. Темброві імпровізації при виконанні клавірної та органної музики.
23. Використання для імпровізації "моделей" з емоційною та мовною інтонацією.
24. Створення "вільних імпровізацій".
25. Мелодична імпровізація та орнаментика.
26. Елементи поліфонії в імпровізації. Підголоскова поліфонія в імпровізаціях.
27. Вільна імпровізація з використанням всіх моделей.

Залікові вимоги

1. Виконання всіх домашніх завдань з імпровізації протягом семестру.
2. Відповіді на питання з навчального курсу.
3. Створення і виконання власної імпровізація відповідно до заданих параметрів.

9. Методи навчання До основних методів навчання відносять:

- вербальний метод (пояснення);
- емпіричний метод (показ на інструменті);
- пошук навчального репертуару (вправ, творів);
- репродуктивно-варіативний (поєднання студентом запропонованих викладачем прийомів з іншими формами й методами музично-виконавської та педагогічної діяльності);
- креативний, творчий (створення студентами оригінальних варіантів інтерпретації вправ і творів; нестандартний підхід до розв'язання педагогічних ситуацій; опанування навичками педагогічної імпровізації)

Три основні елементи уроку:

- 1) робота над технічним матеріалом;
- 2) розучування нового матеріалу;
- 3) повторення й удосконалення вивченого.

Перші заняття проводяться у формі ознайомлення с нотним матеріалом. Протягом перших двох тижнів викладач складає для кожного студента план роботи, враховуючи особисті можливості та здібності студента, рівень його музичної підготовки, визначаються виконавчі недоліки, складається репертуар, який повинен відповідати програмним вимогам та індивідуальним можливостям кожного студента.

10. Методичне забезпечення

- навчально-методичні посібники і навчальні програми;
- нотний матеріал для проведення практичних занять;
- наочність (відеозаписи занять провідних музикантів).

11. Література

1. Вечесенко О. С. Основи джазової імпровізації на баяні та акордеоні : магістерська робота. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2020. 90 с.
2. Горват І., Вассербергер І. Основи джазової інтерпретації. Київ : Музична Україна, 1980. 120 с.
3. Давидов, С. П. Фактурна організація джазового твору (на матеріалі фортепіанного мистецтва). (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Харків, 2015р., 20 с.
4. Денисюк І.С. Формування навичок імпровізації майбутніх учителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 256 с.
5. Денисюк І. Проблема імпровізації у музичному виконавстві. / І. Денисюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. – Випуск 42. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2015. – С. 214-219.
6. Денисюк І. Музична імпровізація : від вчителя музики до учня / І. Денисюк // Науково-методичний журнал “Мистецтво та освіта”. – К. : Пед. думка. – № 2 (80), 2016. – С. 18-22.
7. Денисюк І. Художня імпровізація як засіб формування мистецьких уподобань учнів основної школи у сфері музичного мистецтва / І. Денисюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук.праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Вип. 20. – Кн.1. – Київ,2016. – С. 145-155.
8. Денисюк І. Принципи формування навичок майбутніх учителів музики./ І. Денисюк // Наукові записки / Ред. кол. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Вип. 157 – Серія : педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – С. 207-211.
9. Денисюк І. Сучасний стан сформованості навичок імпровізації майбутніх учителів музики / І. Денисюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Вип. 21. – Кн. 1. – Київ, 2017. – С. 169-180.
10. Денисюк І. Феномен музичної імпровізації у професійній діяльності майбутнього вчителя музики./ Денисюк І. : мат. II Міжнародної наук.-практ.

- конф., 14-15 квітня 2016 року / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінчека та ін. – С. 541-548.
11. Денисюк І. Проблема підготовки студентів музично-педагогічних факультетів до художньої імпровізації / І. Денисюк. : зб. наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії “Гуманітарний корпус”. – Вінниця : ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016 р. – Вип. 6. – С. 60-64.
  12. Денисюк І. Педагогічні умови формування навичок імпровізації майбутніх учителів музики / І. Денисюк // Музичне мистецтво ХХІ століття – історія, теорія, практика : зб. наук. праць Інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка [заг. ред. та упорядкування А. Душного]. – Дрогобич – Кельце – Каунас – Алмати : Посвіт, 2016. – С. 130-135.
  13. Добриднева Н.В. Практичний курс навчання імпровізації в мистецькій школі. Методичний посібник, Київ : Видавництво «АГАТ ПРІНТ», 2019. 48 с.
  14. Дряпіка В. І. Розвиваюче навчання і поліфункціональна підготовка педагога-музиканта засобами джазового виконавства. Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені М. Гоголя. 2002. № 1. С. 12–14.
  15. Колосовська О. Імпровізація як розвиток творчої фантазії (через призму джазового виконавства). Актуальні питання гуманітарних наук. 2014. Вип. 8. С. 129–132.
  16. Лагодюк Н. Г. Школа джазового виконавства на фортепіано : підручник. Київ, 2003. 204 с.
  17. Марач О., Войнаровський А. Гургула Р. Основи джазової імпровізації в професійній підготовці педагога-музиканта. Академічні студії. Серія «Педагогіка». Вип. 4, ч. 1. 2021. С.71-78
  18. Ніколаєвська Ю.В. Аутентична виконавська стратегія та її сучасні трансформації. Аспекти історичного музикознавства. 2017. Вип. 10. С. 180–198
  19. Стецюк Б.О. Джазова фортепіанна імпровізація як полістилістичний феномен (на прикладі творчості Ч. Корія) : дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.03 ; Харківський національний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського. Харків, 2019. 208 с.
  20. Стецюк Б. О. Види музичної імпровізації: класифікаційний дискурс: Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти; Вип. 57 2020р. 178-196с.
  21. Тормахова В.М. Боб Столофф: техніка джазової імпровізації. ІІІ міжнародна науково-практична конференція «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство». 24–25 березня 2021 р. Київ, 2021. Ч. 2. С. 68–70.

1. Закус І. Мистецтво імпровізувати., Укрє музика вип. 1(27), 2018р., С. 93-96
2. Любан-Плоца Б., Побережна Г., Белов О. Музика та психіка. «АДЕФ Україна». 2000р.
3. Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. – Вип.84. Композитор і сучасність:
4. Зб.статей, – Київ : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2009. – 320 с.
5. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип.67. Музична культура України
6. 20-30-х років ХХ століття: тенденції та напрямки. Зб. статей. – Київ : НМАУ ім.
7. П.І.Чайковського, 2008. – 360 с.
8. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. - К.: Знання України, 2004. - С. 126.
9. Павлишин С. Музика двадцятого століття: Навчальний посібник. – Львів: БаК, 2005. –232 с.
- 10.Павленко О. М., Гришко В. Педагогічні умови розвитку творчої компетентності молодших школярів засобами джазового мистецтва. Проблеми мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника та О. В. Коваль. Вип. 13. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С.189-194
- 11.Раструба Т. В., Павленко О. М. Використання методу VAPNE у фаховій підготовці викладача вокально-хорових та інструментальних дисциплін. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. № 2. С. 102–108.
- 12.Стецюк Б. А. Жанрово-стилистический комплекс фортепианного джаза. Традиції і новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2018. № 1. С. 90–97.
- 13.Шабанова Т. Джазова мелодична імпровізація в системі структурно-морфологічного та імпровізаційно-виконавського аналізу Актуальні проблеми історії, теорії та практики ..., Зб. наукових праць., Вип.20, 2008р. С.297-306
- 14.Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ДАККіМ, 2008. 263 с.